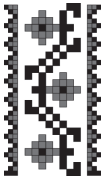

**Шлюб і родина православного
населення Лівобережної
України другої половини XVIII
– першої половини XIX
століть:
соціально-демографічний
аспект**

Монографія являє собою історичну реконструкцію обставин функціонування шлюбно-сімейного інституту в середовищі селян та міщан православного віросповідання на теренах Лівобережної України другої половини XVIII – першої половини XIX століть. На підставі опрацювання представницького комплексу джерел – архівних та опублікованих, актової і статистичної документації, мемуаристики та періодики, фольклорних і етнографічних матеріалів авторкою було досліджено різноманітні аспекти шлюбності.

Ретельного аналізу зазнали законодавча регламентація шлюбу з боку держави та церкви, шлюбні стратегії та відносини всередині українського соціуму, статевовікові та сезонні особливості укладених шлюбів, проблема норми у шлюбній поведінці та різноманітні статеві відхилення від неї.

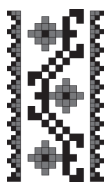
Для фахівців з різних галузей гуманітаристики – істориків, демографів, соціологів, правознавців, етнологів.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	9
ВСТУП	10
I. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	15
1.1. Історіографія проблеми	15
1.2. Огляд джерел	28
1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження	52
II. ЗАКОНОДАВЧО-ДОКУМЕНТАЦІЙНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ШЛЮБНОЇ СФЕРИ ЦИВІЛЬНИМИ ТА ЦЕРКОВНИМИ ВІДОМСТВАМИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	62
2.1. Дозвільна документація на шлюб	62
2.2. Оформлення акту шлюбу в метричних записах	89
III. ШЛЮБ ЯК СТАНДАРТНА ЖИТТЄВА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО НАСЕЛЕННЯ	118
3.1. Шлюб як моральний імператив і реальна життєва необхідність	118
3.2. Православні парафіяльні громади як осередки контролю за шлюбною мобільністю	137
3.3. Батьківський дозвіл на сімейний союз	154
3.4. Незаконні шлюби	165
3.5. Родинні зв'язки та віросповідання наречених	195
3.6. Шлюботорозлучні умови	220
IV. ШЛЮБНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНСЬКОГО СІЛЬСЬКОГО СОЦІУМУ	237
4.1. Шлюбна локація	237

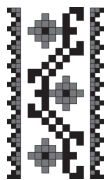
4.2.	Матримоніальна когорта	250
4.3.	Шлюбний ринок: особливості формування	257
4.4.	Станові відмінності наречених	276
4.5.	Шлюбно-станова мобільність	288
V.	СТАТЕВОВІКОВІ ТА СЕЗОННІ ОСОБЛИВОСТІ ШЛЮБНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ	302
5.1.	Першошлюбність: вікові особливості молодих	302
5.2.	Ранньовікові шлюби	328
5.3.	Повторні одруження у вікових показниках шлюбних партнерів	342
5.4.	Статевікові особливості повторно вінчаних осіб	358
5.5.	Сезонна динаміка матримоніальних союзів	370
VI.	ВІДХИЛЕННЯ ВІД СТАНДАРТНОЇ МОДЕЛІ ШЛЮБУ ТА ДЕВІАЦІЇ	382
6.1.	«Божа вдова» як релігійна модель ідеальної поведінки самотньої жінки	382
6.2.	Історико-демографічний портрет черниць	397
6.3.	Пияцтво та його руйнівний вплив на поведінкові стратегії	416
6.4.	Прояви девіантності шлюбної поведінки та статеві перверсії	433
	ВИСНОВКИ	452
	ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА	461
	ДОДАТКИ	554

CONTENTS

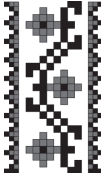
LIST OF NOTATIONS	9
INTRODUCTION	10
I. HISTORIOGRAPHY, SOURCE BASE AND RESEARCH METHODOLOGY	15
1.1. Historiography of the problem	15
1.2. Overview of the sources	28
1.3. Theoretical and methodological research fundamentals	52
II. LEGISLATIVE DOCUMENTS REGULATING THE MARRIAGE SPHERE BY CIVIL AND ECCLESIASTICAL DEPARTMENTS OF THE RUSSIAN EMPIRE	62
2.1. Permit documentation for marriage	62
2.2. Registration of the marriage certificate in vital records	89
III. MARRIAGE AS A STANDARD LIFE STRATEGY OF THE UKRAINIAN ORTHODOX POPULATION	118
3.1. Marriage as a moral imperative and a real vital necessity	118
3.2. Orthodox parishes as centers of control over marital mobility	137
3.3. Parental consent for a marriage	154
3.4. Illegal marriages	165
3.5. Family ties and religion of a groom and a bride	195
3.6. Divorce conditions	220
IV. MARITAL RELATIONS OF THE UKRAINIAN RURAL SOCIETY	237
4.1. Marriage location	237
4.2. Matrimonial cohort	250
4.3. Marriage market: features of formation	257

4.4.	Status differences of a groom and a bride	276
4.5.	Marital and social mobility	288
V.	GENDER, AGE AND SEASONAL FEATURES OF MARRIAGE OF THE POPULATION OF THE LEFT BANK OF UKRAINE	302
5.1.	First marriage: age characteristics of newlyweds	302
5.2.	Early marriages	328
5.3.	Remarriage and the age indicators of marriage partners	342
5.4.	Gender and age characteristics of remarried persons	358
5.5.	Seasonal dynamics of matrimonial unions	370
VI.	DEVIATIONS FROM THE STANDARD MODEL OF MARRIAGE	382
6.1.	“Widow of God” as a religious model of the ideal behaviour of a single woman	382
6.2.	Historical and demographic portraits of nuns	397
6.3.	Alcoholism and its destructive influence on behavioural strategies	416
6.4.	Manifestations of deviant marital behaviour and sexual perversions	433
	CONCLUSIONS	452
	REFERENCES	461
	APPENDICES	554

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДАВО	Державний архів Вінницької області
ДАКО	Державний архів Київської області
ДАПО	Державний архів Полтавської області
ДАСО	Державний архів Сумської області
ДАТО	Державний архів Тернопільської області
ДАХО	Державний архів Харківської області
ДАХМО	Державний архів Хмельницької області
ДАЧО	Державний архів Чернігівської області
ІР НБУ	Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
ПСЗРИ	Полное собрание законов Российской империи
ЦДІАУК	Центральний державний історичний архів України у м. Києві

ВСТУП

Природне відтворення людності на землях Лівобережної України було зумовлене взаємодією трьох соціально значущих складників: по-перше, споконвічною, майже такою ж давньою, як сам рід людський, процедурою фізичного шлюбу, який розпочинав і водночас узаконював сексуально-емоційний і господарсько-побутовий союз осіб протилежних статей; по-друге, давніми традиціями українського народу й базованим на них звичаєвому праві, які довершилися суперстратними комплексами християнських православних церковних обрядів і релігійних канонів; по-третє ж, взяттям під свій контроль адміністративними інституціями (з офіційною церквою включно) державних утворень Нового часу, процесів фіскального обліку населення та сприянням якомога більшому прирощенню кількості підданців як запоруки власної могутності.

Здійснена в межах дослідження історична реконструкція життєвого шляху конкретних людей, стандартних і супротивних родинних ситуацій, мікроісторичного простору цілих парафіяльних громад, сприяла формуванню загального уявлення про основні демографічні процеси, що мали місце серед православного населення, зокрема, функціонування інституту сім'ї, специфіку матримоніальних відносин, й переконливо засвідчила патріархально-патерналістські настрої суспільства другої половини XVIII – першої половини XIX ст. Оскільки саме в той час відбувалася інтеграція зазначеного українського регіону до складу Російської імперії, значний дослідницький інтерес викликала й можливість вивчити процес уніфікації діловодства державно-церковного спрямування, насамперед документації шлюбного характеру, згідно із загальноімперськими нормами.

Заявлена проблематика виявилася вельми перспективною, оскільки реалізована шляхом здійснення комплексного дослідження демографічних механізмів шлюбності в історичному контексті. Вивчення названого вектору розвитку православного українського населення передбачало опрацювання широкого спектру матеріалів: актової документації, наративних текстів, джерел особового походження, періодики, пам'яток усної народної творчості тощо. Завдяки актуалізації потужного інформативного потенціалу джерел нами було порушено низку складних, іноді суперечливих проблем функціонування інституту сім'ї того часу, які поки що не досліджувалися на вітчизняному матеріалі. Використання матеріалів метричних, шлюбно-обшукових і сповідних книг дозволило розкрити повновартісну й масштабну картину сімейно-шлюбних реалій історичних регіонів Гетьманщини та Слобожанщини в посткозацьку добу їх історії. Це не дивно, оскільки саме вони містять широкий спектр генеалогічних, антропонімічних, квантитативних та інших даних про населення, та тим самим створюють нові перспективні поля для міждисциплінарних досліджень у руслі історичної антропології з упровадженням інноваційних технологій та окремих конкретно-проблемних, історико-демографічних методик.

Об'єктом дослідження є шлюб і родина сільського та міського православного українського населення Лівобережної України другої половини XVIII – першої половини XIX ст.

Предметом дослідження є особливості та специфіка шлюбно-родинних відносин, статусів партнерів, процеси оформлення шлюбності в колі православних парафіяльних громад Лівобережної України в окреслений проміжок часу, як демографічного механізму та соціокультурного феномену.

Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного історичного аналізу матримоніальних, соціокультурних, законодавчо-регламентаційних, релігійних і демографічних чинників, які визначали шлюбність населення досліджуваного регіону другої половини XVIII – першої половини XIX ст.

[Перейти на сайт →](#)